

Förstudie avseende missbruksvården

Upplands Väsby kommun

Innehåll

Sammanfattning av förstudie	2
Inledning.....	3
1.1. Bakgrund	3
1.2. Syfte och frågeställningar	3
1.3. Avgränsning.....	4
1.4. Metod.....	4
2. Aktuella mål, uppdrag och styrdokument avseende beroende och missbruk.....	5
2.1. Mål och uppdrag	5
2.2. Kommunövergripande styrdokument	6
3. Kommunens arbete med missbruksvården	7
3.1. Nya Vuxenenheten	7
3.2. Riktlinjer för Vuxenenheten.....	7
3.3. Icke-biståndsbedömda insatser	8
3.4. Biståndsbedömda insatser	9
3.5. Uppföljning	10
4. Kostnadsvariationer inom missbruksvården	11
4.1. Socialnämndens genomlysningar 2022 och 2025	11
4.2. Det kommunala stödboendet Optimus.....	13
5. Upplevda behov och utmaningar i befintlig verksamhet	15
6. Svar på förstudiens frågor	16
Bilaga 1: Källförteckning	18

Sammanfattning av förstudie

EY har på uppdrag av de förtroendevalda revisorerna i Upplands Väsby kommun genomfört en förstudie avseende kommunens arbete med missbruksvården. Syftet med förstudien har varit att kartlägga socialnämndens styrning och uppföljning av missbruksvården.

Ett av socialnämndens nämndmål omfattar stöd till individer i utsatta livssituationer, inklusive personer med missbruk, men någon handlingsplan för målgruppen saknas. I verksamhetsplanen lyfts en åtgärdsplan med fokus på att minska antalet placeringar inom beroendevården. Det finns kommunövergripande strategier inom social hållbarhet och ANDTS som berör målgruppen. Av strategierna framgår att arbetet ska konkretiseras genom handlingsplaner eller synliggöras i nämndernas verksamhetsplaner. I förstudien noterar vi att detta inte sker.

Socialnämnden har antagit riktlinjer för Vuxenenhetens arbete med vuxna med beroendeproblematik, kriminell livsstil eller utsatta för prostitution och/eller människohandel. Riktlinjerna utgår från Socialstyrelsens nationella riktlinjer och tydliggör målgrupper, arbetssätt och insatser som erbjuds samt ger stöd för handläggning. Insatser erbjuds i både egen regi och via externa utförare.

Uppföljning sker på både individnivå och övergripande nivå. På individnivå genomförs regelbundna uppföljningsmöten och utvärdering av insatser. På övergripande nivå följer socialnämnden nyckeltal kopplade till volym- och kostnadsutveckling samt antal utredningar, öppenvårdsinsatser och placeringar enligt SoL och LVM.

Kostnadsvariationer anges bero på flera samverkande faktorer, däribland ökad ärendevolym, ökad placeringsvolym- och kostnader samt en ökning av ärenden med samsjuklighet. Även organisatoriska faktorer såsom otydlig styrning och avveckling av det kommunala stödboendet Optimus uppges ha påverkat kostnadsbilden.

Av dokumentation och intervjuer framgår att vissa behov är svåra att tillgodose. Samsjuklighetsproblematik medför ökad komplexitet i bedömning och insatsplanering, och samverkan med vissa interna och externa aktörer uppges vara utmanande. Det saknas en fungerande boendekedja och tydliga utslussningsinsatser efter avslutad behandling, vilket bedöms öka risken för återfall. Krav från bostadsbolag, såsom skuldfrihet, försvårar möjligheten till självständigt boende. Det finns ingen funktion för praktisk samordning av insatser för att kunna erbjuda ett mer sammanhållet stöd.

Inledning

1.1. Bakgrund

I socialtjänstlagen (2001:453) fastställs att socialnämnden ska arbeta för att förebygga och motverka missbruk av alkohol och andra beroendeframkallande medel. Socialnämnden ska aktivt sörja för att individen får den hjälp och vård som hen behöver för att komma ifrån missbruket. Kommunen ska även ingå en överenskommelse med regionen om samarbete i fråga om personer som missbrukar alkohol, narkotika, andra beroendeframkallande medel, läkemedel, dopningsmedel eller spel om pengar. Enligt Lag (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall (LVM) ska vård beredas oavsett samtycke om vården inte kan tillgodoses på annat sätt eller om en individ utsätter sig själv eller andra för fara.

Inom missbruksverksamheten är det stora variationer mellan åren gällande kostnader (totalt, per dygn, per 1000/invånare), samt stora variationer i hur stor del av insatserna som utförs lokalt eller köps externt.

Revisorerna har efter genomförd risk- och väsentlighetsanalys för 2025 och mot bakgrund av ovanstående, beslutat att genomföra en förstudie gällande den kommunala styrningen och uppföljningen av missbruksvården.

1.2. Syfte och frågeställningar

Förstudiens syfte har varit att kartlägga socialnämndens styrning och uppföljning av missbruksvården. I förstudien har följande frågor besvarats:

- ▶ Vilka mål har socialnämnden för missbruksvården?
- ▶ Vilka riktlinjer och metoder används för att identifiera behov och erbjuda stöd inom missbruksvården?
- ▶ Vilka typer av stöd och behandling sker i egen regi respektive genom externa utförare?
- ▶ Vilka faktorer bidrar till de stora årliga variationerna i kostnader för missbruksvården?
- ▶ Sker det uppföljning och utvärdering av missbruksvården, för enskilda individer och på en övergripande nivå?
- ▶ Finns det behov som ansvariga tjänstemän upplever är svåra att tillgodose genom befintlig verksamhet?

1.3. Avgränsning

Förstudien har varit inriktad på att ge en översiktlig bild och syftat till att utgöra ett kunskapsunderlag för revisorerna i det fortsatta granskningsarbetet. Förstudien har avgränsats till vuxna i missbruk; inte barn eller barn till vuxna i missbruk.

1.4. Metod

Förstudien har genomförts genom dokumentstudier och intervjuer. Förstudien utgår från socialnämndens förebyggande och motverkande arbete avseende missbruk. Dokumentstudierna utgår från socialnämndens styrdokument inom granskningsområdet. Intervjuer har genomförts med berörda tjänstepersoner inom socialtjänsten. Källförteckning framgår av bilaga ett. Rapporten har kvalitetssäkrats internt inom EY och samtliga intervjuade har getts tillfälle att faktakontrollera rapporten.

2. Aktuella mål, uppdrag och styrdokument avseende beroende och missbruk

2.1. Mål och uppdrag

Kommunfullmäktige har i *Flerårsplan med budget 2025-2027*¹ beslutat om sju övergripande målområden. Ett målområde berör missbruksvården och är att kommunen ska "erbjuda vård, omsorg och stöd utifrån medborgarens behov och förutsättningar". Flerårsplanen omnämner inga uttryckliga mål eller uppdrag för missbruksvården på kommunövergripande nivå.

Socialnämnden har i sin *Verksamhetsplan med budget 2025*² brutit ner det kommunövergripande målet genom två nämndmål, varav det ena omfattar personer med missbruk: Vuxna lever ett tryggt och självständigt liv utifrån sina förutsättningar och behov. Nämndmålet syftar till att ge stöd till individer i utsatta livssituationer, såsom personer med missbruk, kriminalitet, prostitution och/eller människohandel. Det finns en handlingsplan kopplad till nämndmålet, men den avser endast stöd till vuxna som vill lämna en kriminell livsstil. Det finns ingen handlingsplan för personer med missbruk eller för övriga målgrupper.

I verksamhetsplanen framgår övergripande prioriteringar och åtgärder med fokus på att motverka kostnadsökningar inom individ- och familjeomsorgens områden. Det pågår ett arbete med att få nämndens budget i balans och verksamhetsplanen presenterar en åtgärdsplan där *Minska antalet placeringar inom beroendevården* är ett område. Flera åtgärder presenteras, såsom ökat användande av insatser som Bostad Först³ och hemtagningsteam⁴ samt att arbeta LVM-förebyggande⁵ och erbjuda möjlighet att ta kontakt med kommunen via deras hemsida gällande icke-biståndsbedömda insatser.

Vi har tagit del av följande verksamhetsmål för Vuxnenheten, utöver nämndens övergripande mål:

- ▶ Mäta brukarnas nöjdhet gällande behandling och tillhörande eftervård
- ▶ Säkerställa att ASI-uppföljning genomförs i samtliga ärenden där det är möjligt
- ▶ Öka andelen insatser som ges utan bistånd
- ▶ Erbjuder kriminalitetsinriktad behandling

¹ Antagen 2024-06-13

² Antagen 2024-11-13

³ Metod som syftar till att minska hemlöshet hos den mest utsatta målgruppen med komplex problembild.

⁴ Insats som utvecklas för att möjliggöra säkrare och tidigare hemtagning av placerade personer.

⁵ Arbetet syftar till att motivera personer som aktualiserats genom LVM-anmälan, till frivilliga insatser i stället för tvångsvård.

2.2. Kommunövergripande styrdokument

Strategi för ett tryggt och socialt hållbart Väsby

Under 2024 antog Kommunfullmäktige *Strategi för ett tryggt och socialt hållbart Väsby* som är giltigt fram till 2030. Syftet med strategin är att bidra till en gemensam målbild och möjliggöra en systematisk uppföljning inom social hållbarhet. Strategin är indelade i fyra målområden med tillhörande specificerade mål, varav följande mål omfattar personer med missbruk och beroendeproblematik: Upplands Väsby ska vara en kommun fri från skadligt bruk/effekter av alkohol, tobak och nikotinprodukter och spel om pengar, samt fritt från narkotika och dopningsmedel. Målet har brutits ned i sex fokusområden, varav tre har bäring på förstudiens målgrupp:

- ▶ Kommunen ska erbjuda vård och stödinsatser av god kvalitet till personer med beroendeproblematik.
- ▶ Kommunen ska arbeta uppsökande, utåtriktad och inkluderande för att nå fler personer i utsatthet till följd av missbruk.
- ▶ Kommunen ska samverka med andra samhällsaktörer såsom polis och region, och tillsammans bidra med informationssökande insatser i syfte att förebygga ANDTS-relaterade skador och dödsfall.

Strategin inkluderar hur arbetet ska genomföras mer övergripande och strukturerat. Kommunstyrelsen har det övergripande ansvaret för att samordna uppföljningen av strategin, den senaste avstämningen skedde i september 2025. Det praktiska arbetet sker inom kommunens olika nämnder, där strategin ska utmynna i att respektive nämnd har handlingsplaner utifrån relevanta målområden. Av dokumentationen framgår ingen handlingsplan för personer med missbruk eller beroendeproblematik.

Kommunövergripande strategi för ANDTS (alkohol, narkotika, doping, tobak, spel om pengar)

Enligt strategin för ett tryggt och socialt hållbart Väsby arbetar kommunen aktivt med frågor inom ANDTS (alkohol, narkotika, doping, tobak, spel om pengar). Upplands Väsby har en kommunövergripande strategi för ANDTS. Kommunfullmäktige antog strategin 13 november 2023 och strategin gäller för 2023-2026. Det framgår att strategin och dess aktivitetsplan ska synliggöras i flerårsplan och berörda nämnders verksamhetsplaner, vilket vi i den här förstudien inte ser att det sker.

Strategin syftar till att fungera som ett underlag till styrning, ledning och samverkan av kommunens främjande och förebyggande arbete med ANDTS. Strategin syftar även till att skapa en systematik och kontinuitet i arbetet med ANDTS-relaterade frågor. Bland annat omnämns arbetet med att personer med skadligt bruk eller beroende ska ha tillgång till vård och stöd av god kvalitet. Antalet personer som utvecklar eller skadas av sitt eget eller andras bruk av alkohol, narkotika, dopningsmedel, tobaks- och nikotinprodukters eller spel om pengar ska succesivt minska.

3. Kommunens arbete med missbruksvården

I detta kapitel presenteras hur missbruksvården är organiserad inom kommunen, riktlinjer och vilka insatser som erbjuds, samt hur det följs upp.

3.1. Nya Vuxenenheten

Sedan 1 januari 2025 är Upplands Väsby's arbete med skadligt bruk organiserade inom Vuxenenheten, tidigare benämnd beroendeenheten. I samband med omorganisationen har enheten breddat sitt uppdrag till att omfatta ytterligare målgrupper med behov av stöd och insatser. Förutom vuxna med skadligt bruk eller beroende omfattar Vuxenenheten även insatser riktade till kriminella stödsökande, samt personer som utsatts för prostitution och/eller människohandel. På enheten arbetar fyra socialsekreterare och samtliga handlägger alla typer av ärenden som kräver ett myndighetsbeslut. Kopplat till verksamheten finns öppenvården bestående av fyra behandlare och fyra behandlingsassistenter. En av behandlartjänsterna är för närvarande vakant på grund av tjänsteledighet och har inte tillsatts. I övrigt finns en administratör, en biträdande enhetschef samt en enhetschef inom verksamheten.

Av intervjuer framgår att i samband med omorganisation samt införandet av den nya socialtjänstlagen 1 juli 2025 har enheten genomfört insatser med syfte att öka tillgängligheten till stöd. Bland annat har antalet stödsamtal utan biståndsbeslut utökats och det har även införts ett arbetssätt av att stödsökande klienter själva kan ta kontakt med öppenvården genom en digital bokningsfunktion via kommunens hemsida. Enligt intervjuade har verksamheten synliggjorts genom riktade informationsinsatser, såsom ökad annonsering och deltagande vid kommundagar och uppfattningen är att fler personer i ett tidigare skede av sitt missbruk- eller beroendeproblematik sökt kontakt.

Tabell 1. Verksamhetsstatistik

Myndighetsutövning - Vuxen	Antal 2023	Antal 2024
Antal utredningar som inletts avseende beroende	192	262
Antal person som varit föremål för en öppenvårdsinsats	87	73
- Var av intern öppenvård	83	70
- Var av extern öppenvård	4	3
Antal personer som varit föremål för LVM	2	0
Antal personer som varit föremål för ett omedelbart LVM	3	0
Antal personer som är föremål för skydd i form av avhoppare	4	4

Källa: Verksamhetsstatistik 2024

3.2. Riktlinjer för Vuxenenheten

Den 4 december 2024 antog socialnämnden styrdokumentet *Riktlinjer för Vuxenenhetens handläggning, stöd och insatser till vuxna med beroendeproblematik, kriminell livsstil eller*

erfarenhet av prostitution och/eller människohandel. Riktlinjerna utgår från Socialstyrelsens nationella riktlinjer för vård och stöd vid missbruk och beroende. Riktlinjerna syftar till att tydliggöra målgrupper och arbetssätt för Vuxenenheten och utgöra ett stöd för handläggning av ärenden inom enheten och är vägledande för insatser.

Av riktlinjerna framgår att behov identifieras genom ansökan eller orosanmälan. Vid ansökan inleds en behovsprövning, där utredningsinstrumentet ASI⁶ används. Det finns ingen lagstadgad gräns för hur lång tid en utredning får ta, men av riktlinjerna framgår att utredningen bör vara slutförd inom tre månader. Beslutet följs av ett uppdrag och en genomförandeplan som utformas tillsammans med individen.

I riktlinjerna framgår att socialtjänsten har ett uppdrag att arbeta uppsökande genom bland annat, hembesök, agera på inkommen information om exempelvis vräkningsrisk, samt närvaro i det offentliga rummet. Samverkan lyfts som en central metod och sker med individens samtycke och omfattar andra enheter inom socialtjänsten, regionens beroendevård, polismyndigheten, kriminalvården samt andra myndigheter. För individer med komplexa behov tillämpas Samordnad Individuell Plan (SIP).

Enligt ovanstående dokument framhålls att vid utredningar som rör vuxna ska det alltid kartläggas om det finns barn med i bilden och hur barnen är berörda. Detta utgör en del av det barnrättsperspektiv som ska beaktas i socialtjänstens arbete.

3.3. Icke-biståndsbedömda insatser

Av Vuxenenhetens riktlinjer framgår att Vuxenenheten erbjuder stöd i öppna former, utan behovsprövning så kallade icke-biståndsbedömda insatser. Insatserna riktar sig till vuxna med stödbehov och till anhöriga. Stödet ges i form av samtal inom öppenvården. Exempel på insatser som erbjuds är:

- ▶ Stödsamtal, rådgivning, vägledning
- ▶ Samtalsserie upp till tio samtal utifrån egen (beroende)problematik
- ▶ Öppna stödgrupper
- ▶ Anhörigstöd, enskilt, upp till tio samtal
- ▶ Anhörigcirkel

Av intervjuer framkommer att Vuxenenheten i dagsläget erbjuder upp till 10 samtal för både anhöriga och klienter. För fortsatt stöd efter dessa samtal krävs kontakt med socialsekreterare för eventuell biståndsbedömning och längre behandling.

⁶ ASI - Addiction Severity Index är ett standardiserat utredningsinstrument som rekommenderas av Socialstyrelsen.

3.4. Biståndsbedömda insatser

Enligt Vuxenenhetens riktlinjer ska socialtjänstens biståndsbedömning utgå från att ett behov av stöd föreligger, samt att behovet inte kan tillgodoses på annat sätt. De insatser som erbjuds via biståndsbedömning omfattar följande:

Tabell 2. Biståndsbedömda insatser inom Vuxenenheten

Insats	Beskrivning	Utförare
Öppenvårdsbehandling	Individuell eller gruppbaserad behandling enligt evidensbaserade metoder (KBT, MI, MET, CRA, HAP, Tolvsteg) samt metoden byta bana och kontaktmannaskap. ▶ KBT-Kognitiv beteendeterapi ▶ MI-Motiverande samtal ▶ MET- Motivational Enhancement Therapy ▶ CRA - Community Reinforcement Approach ▶ HAP - Haschavänjningsprogrammet ▶ Byta Bana - Kriminalitetsbehandling	Egen regi
Genomgångslägenhet	Tidsbegränsat boende för klienter med samtidig öppenvårdsinsats. Kombinerar med kontaktmannaskap.	Egen regi
Stödboende	Boende med stöd i vardagen, exempelvis för att bibehålla nykterhet	Extern utförare
Omvårdnadsboende	Boende med högre grad av omvårdnad, exempelvis vid samsjuklighet.	Extern utförare
Bostad Först	Bostadsmodell riktad mot hemlösa med komplex problematik. Inget krav på nykterhet.	Extern utförare. (Köps in av stadsmmissionen)
HVB-hem	Heldygnsvård vid omfattande beroendeproblematik	Extern utförare
Familjehem	Placering i mindre sammanhang för personer med omfattande beroendeproblematik. Ofta med kompletterande behandling	Extern utförare
Avhopparverksamhet	Insatser för individer som lämnar kriminell livsstil. Placering sker i samråd med polis.	Extern utförare
Tvångsvård enligt LVM	Inleds vid allvarlig missbruksproblematik.	Statens institutionsstyrelse (SiS)

Källa: Riktlinjer för Vuxenenhetens handläggning, stöd och insatser till vuxna med beroendeproblematik, kriminell livsstil eller erfarenhet av prostitution och/eller människohandel, 2024

3.5. Uppföljning

Av riktlinjer för Vuxenenheten framgår att allt beviljat stöd ska följas upp genom regelbundna uppföljningsmöten och återrapportering från utförare. Vid intervju framgår att uppföljning av klienter sker regelbundet. Intervjuade uppger att uppföljningens omfattning varierar beroende på om insatsen är biståndsbedömd eller inte. För klienter med ett biståndsbeslut upprättas en genomförandeplan och beslutet följs ofta upp i samband med att det löper ut, alternativt utefter behov. Statistik registreras automatiskt i systemet. För klienter med insatser utan biståndsbeslut pågår en diskussion kring hur detta ska dokumenteras i och med den nya socialtjänstlagen. Tidigare sparades ingen dokumentation efter avslutad insats. Vidare framkommer det i intervju att verksamheten under det senaste året förbättrat sin statistikföring av icke-biståndsbedömda insatser. Statistik förs nu över varje startad insats, där uppgifter om födelseår, kön, startmånad samt om personen är anhörig eller sökt för egen problematik inkluderas. Vidare framkommer att det finns möjlighet att ta fram statistik baserat på öppenvårdens dokumentation, exempelvis journalanteckningar om insatsernas genomförande.

I intervju uppges att verksamheten har ett pågående arbete med att digitalisera utvärderingsprocessen för insatser. Klienter ombeds att fylla i en utvärdering efter avslutad insats, vilket tidigare inte skett på ett systematiskt sätt. Intervjupersoner bekräftar att arbetet har lett till att utvärderingar nu samlas in mer konsekvent, vilket i sin tur har ökat antalet inkomna svar. Vuxenenheten har under 2025 sammanställt antal inkomna brukarutvärderingar tertiärvis, kopplat till verksamhetsplanen. En större sammanställning och analys planeras att genomföras efter årets slut. Verksamheten har även tagit fram statistik från ASI-uppföljningar som visar målgruppens behov, samt genomför årligen en mer omfattande målgruppsanalys.

Av dokument såsom verksamhetsplan, verksamhetsberättelse och månadsrapporter följer socialnämnden olika nyckeltal kring volym- och kostnadsutveckling samt antal utredningar, öppenvårdsinsatser och placeringar enligt SoL och LVM.

4. Kostnadsvariationer inom missbruksvården

Av socialnämndens verksamhetsberättelser mellan 2020-2024 framgår att volymerna och kostnaderna för placeringar inom missbruksvården har ökat, se tabell 3. Köp av externa placeringar inkluderar vård på behandlingshem, stödboende, och i enstaka fall familjehemsplaceringar för vuxna.

Tabell 3. Volymer och kostnadsnyckeltal för Beroendeverksamheten

Verksamhet	2020	2021	2022	2023	2024	2025 T2
Institutionsplatser beroendevård <i>behandling</i> (antal/år)	5	4,6	12	12	12	14 (prognos 16)
Institutionsplatser beroendevård <i>boende</i> (antal/år)	3	0	0	Anges ej	Anges ej	Anges ej
Placeringar vuxna (antal)	8	4,6	12	12	24	Anges ej
Total kostnad för placeringar vuxna (mkr)	6	3,5	7,9	12,8	18,1	13 (prognos 18)
LVM kostnad (kr)	Anges ej	Anges ej	Anges ej	1 834 26	123 050	Anges ej

Källa: Socialnämndens verksamhetsberättelser under perioden 2020-2024.

4.1. Socialnämndens genomlysningar 2022 och 2025

I december 2021 fattade socialnämnden beslut om att genomföra en genomlysning av samtliga av individ- och familjeomsorgens verksamheter under 2022. Slutrapporten från *Genomlysningen av individ- och familjeomsorgens verksamhet 2022* visar att kommunen under flera år haft kostnader som överstigit budgetramen. Genomlysningen konstaterar att verksamheten var underfinansierad, och att ekonomisk balans inte kunde uppnås enbart genom reducerade vårdkostnader. I samma genomlysning framgår att kostnadsvariationer påverkades av svårförutsägbara händelser, exempelvis insatser för avhoppare från kriminella nätverk. Dessa insatser beskrivs som kostsamma och långvariga. Det uppges även att otydlig styrning och avsaknad av gemensam bild kring prioriteringar har försvårat arbetet med att hantera ekonomiska avvikelser. Mot denna bakgrund tillsköt kommunstyrelsen 10 miljoner kronor inför budgetår 2023.

Av Delrapport 1 *Genomlysning av individ- och familjeomsorgen 2025* framgår att kostnaderna för beroendevård har ökat stadigt sedan år 2022. Det framgår att inflödet till beroendevården ökat successivt, med en tydlig ökning av antalet placeringar under perioden 2022-2024. Totalt ökade placeringarna med drygt 30 procent mellan 2022 och 2024, och med ytterligare drygt 20 procent året därpå. Ökningen omfattar både stödboende och HVB, där stödboendepaceringar ökade mest under första perioden och HVB-placeringar under den andra.

Enligt ovanstående delrapport framgår att kostnads- och volymutvecklingen inom Vuxenenheten grundar sig i en ökning av ärenden med komplex problematik. Samsjuklighet av beroendeproblematik och psykisk ohälsa är vanligt förekommande och försvårar

möjligheten att genomföra öppenvårdsinsatser. Personer som kommer i kontakt med socialtjänst ofta är i ett sent skede av sitt missbruk, vilket medför att behovet av omfattande insatser är stort. En förklaring som delrapporten lyfter är att det kan vara en konsekvens av pandemiåren där ökad isolering bidrog till att bruk övergick i missbruk och att pågående missbruk förvärrades.

Det framgår av delrapporten att målgruppen för kriminella stödsökare förväntas öka. Det rör sig dels om avhoppare som varit i behov av skydd, dels personer som inte kan bo kvar i kommunen och som inte formellt definieras som avhoppare av polisen. Det lyfts även att fler ärenden med individer utsatta för prostitution, människohandel och trafficking bedöms medföra ökade kostnader.

Av intervjuer framgår att variationer i kostnadsbilden bedöms ha flera orsaker. Bland annat uppges en ändrad prisbild för stödboenden och HVB samt att ärendevolymen ökat. En större andel av ärendena rör individer med samsjuklighetsproblematik, där psykiatriska diagnoser medför ökad komplexitet. Enligt uppgift har detta lett till flera delade placeringar med andra avdelningar, vilket innebär högre kostnader än traditionella HVB-placeringar. Vidare framgår att verksamhetens budget påverkas av ärenden som har fler än en problematik, det vill säga har en kombination av beroendeproblematik och andra sociala utmaningar.

Intervjuade uppger även att byte av ledning på enhetsnivå har haft påverkan på placeringsmönstret. Under en tidigare period präglades verksamheten av en restriktiv hållning till placeringar, vilket enligt uppgift innebar att behovet hos målgruppen inte fullt ut kunde tillgodoses. Efter ledningsbyte har ett uppdämt behov aktualiserats, vilket bidragit till en ökning av placeringar.

Tabell 4. Resultaträkning för beroendevård 2020-2025

År	Beroendevård (mkr)	Kommentar/Beskrivning
2020	1,9	- Budget baseras på större inslag av egen verksamhet i form av Optimusboende som ej kommit i gång. Total effekt +2,5mkr - Delar av lokaler hyrts ut, vilket gett lägre lokalkostnader, effekt +2mkr
2021	2,6	- Kostnader för köp av vård var 1,4 mkr lägre än budgeterat. Resultat av kommunens satsning på insatser på hemmaplan för att minska kostnader för externa placeringar. - Uppstart av Optimusboendet skedde inte, därav utebliven personalökning 1 mkr. Övriga fastighetskostnader som var budgeterade har varit 0,2 mkr lägre
2022	-3,4	- Kostnader för köp av vård högre än budgeterat - 3,6mkr - Högre ärendebelastning krävt konsultkraft -0,9mkr
2023	-3,8	- Högre volymer för köp av vård än budgeterat har gett högre kostnader med 4,8mkr (4,3mkr högre jämfört med 2022) - Enhet erhållit statsbidrag från polisen för kostnaden gällande avhoppare 1,3 mkr - Personalkostnader högre än budgeterat med 0,7mkr
2024	-8,8	- Kostnadsdrivande placeringar - Komplexa samplaceringar med LSS och socialpsykiatri har ökat under året. - Samplaceringar har fördubblats. (Dessa placeringar dyrare än "vanliga" HVB placeringar på grund av komplexiteten)

Källa: Socialnämndens verksamhetsberättelser under perioden 2020-2024

År	Vuxenenheten	Kommentar/Beskrivning
2025 (T2)	Resultat: -3,8 Årsprognos: -5	- Fortsatt höga kostnader för placeringar - Kotsamma samplaceringar är fortsatt höga - Enheten estimerar i nuläget liknande resultat som 2024. - Fortsatt underskott, då ekonomiska förutsättningar är oförändrade trots behoven ökat

Källa: Delårsredovisning 2025-08-31

4.2. Det kommunala stödboendet Optimus

Av socialnämndens verksamhetsberättelser för perioden 2020-2022 framgår att ett kommunalt motivations- och stödboende, *Optimusboendet*, etablerades för vuxna personer med beroendeproblematik. Syftet med boendet var att erbjuda fler platser med dygnet-runt-bemannning inom ramen för kommunens egen verksamhet. Enligt intervju har beroendeenheten, bedrivit stödboende i egen regi sedan 1980-talet, under namnet 96:an.

Optimusboendet tillkom i samband med att den tidigare verksamheten behövde flytta till nya lokaler.

Av socialnämndens verksamhetsberättelse för 2020 framgår att delar av lokalen under pandemin kom att disponeras av äldreomsorgen för vård av COVID-19 patienter och därför startade inte verksamheten enligt plan. I dokumentet framgår att en stor del av beroendeenhetens budget var avsatt för utvecklingen av Optimusboendet. Den begränsade beläggningen innebar att personalkostnaderna blev lägre än beräknat. Det framgår även att delar av lokalerna hyrdes ut under året, samtidigt som kostnaderna för köpt vård ökade till följd av att externa lösningar behövde användas. Trots detta låg den totala kostanden för beroendeenheten avsevärt lägre än under föregående år 2019.

Under 2021 planerades en förstärkning av beroendeenheten med 1,4 mkr i syfte att driva Optimusboendet i utökade lokaler. Vid en genomlysning som genomfördes samma år konstaterades att boendet inte var kostnadseffektivt, då beläggningsgraden var låg, samtidigt som lokalkostnaderna var höga. Socialnämnden beslutade vid årets slut att avveckla boendet. Kostnader för köpt av vård var 1,4 mkr lägre än budgeterat till följd av färre placeringar totalt under året.

Av ovanstående dokumentet framgår att beslutet innebar en minskning av lokal- och personalkostnader för 2022. Samtidigt förväntades högre kostnader för inköp av vård, då externa lösningar behövdes användas i större utsträckning.

Enligt 2022 års verksamhetsberättelse var avvecklingen av Optimusboendet inte tillräcklig för att nå minskade kostnader i den omfattning som krävts för att uppnå ekonomi i balans.

5. Upplevda behov och utmaningar i befintlig verksamhet

Av dokumentation och intervjuer framgår olika typer av behov och utmaningar som upplevs svåra att tillgodose i befintlig verksamhet. Bland annat omnämns samsjuklighetsproblematik där psykiska diagnoser medför en ökad komplexitet kopplat till bedömning och insatsplanering, men även samverkan med både interna och externa parter. Enligt intervjuade saknas det i vissa fall en gemensam syn vid samverkan med andra verksamheter kring vad som utgör det största behovet och vilken insats som ligger i individens bästa.

Av *Delrapport 1, genomlysning av individ- och familjeomsorgens verksamheter 2025* framgår att flera klienter inom Vuxenenheten är i behov av insatser kopplade till boende och arbete. Enheten planerar att implementera arbetssättet BIP⁷, vilket innebär parallella och samordnade insatser för att nå arbete och egen försörjning. Av delrapporten framgår att en förutsättning för att minska kostnader för placeringar är att en boendetrappa införs med successiva stödotsatser. Boendetrappan omfattar boende i träningslägenhet, därefter försökslägenhet som slutligen övergår i eget kontrakt. Modellen syftar till att främja självständighet och minska behovet av kostsamma placeringar. Det framgår att samverkan med Väsbyhem pågår och att dialog har initierats med Rikshem, med målsättning att fördjupa samarbete med fler bostadsbolag.

En utmaning som lyfts i delrapporten är bostadsbolagens krav på skuldfrihet, vilket bedöms försvåra möjligheten för vissa individer att ta över ett eget kontrakt inom ramen för boendetrappan. Detta bekräftas i intervjuer med berörda tjänstepersoner, där det framkommer att kravbilden från boendeenheten upplevs som hög och svår att möta för målgruppen. Enligt intervjuade har det medfört att vissa klienter avstår behandling då möjligheterna till fortsatt stöd efter avslutad behandling bedöms som otillräckliga.

Av intervjuer framgår behovet av insatser kopplade till boende och sysselsättning efter avslutad behandling. Upplevelsen som framkommer är att det saknas tydliga "utslusningsinsatser" och en fungerande boendekedja, vilket uppges ha medfört att klienter blir kvar i stödboende längre än planerat. Avsaknaden av ett naturligt nästa steg efter avslutad behandling ökar även risken för återfall och försvåra klienters progression. Av intervjuer framgår att det finns ett pågående utvecklingsarbete kring dessa frågor.

I intervjuer omnämns avsaknaden av en funktion för koordinering och praktisk samordning av insatser som rör individens vardag, såsom boende, vårdkontakter och myndighetskontakter. I intervju lyfts Case management som ett exempel på insats för att säkerställa ett mer sammanhållet stöd.

⁷ BIP (Beskæftigelses Indikator Projektet)

6. Svar på förstudiens frågor

Frågor	Svar på fråga
Vilka mål har socialnämnden för missbruksvården?	Kommunfullmäktiges övergripande mål är att erbjuda vård, omsorg och stöd utifrån medborgarnas behov och förutsättningar. Socialnämnden har brutit ner detta mål, till ett nämndmål som syftar till att ge stöd till individer i utsatta livssituationer, inklusive personer med missbruk. Det saknas dock en handlingsplan för målgruppen. I nämndens verksamhetsplan presenterats en åtgärdsplan där <i>Minska antalet placeringar inom beroendevården</i> är ett fokusområde. Det finns kommunövergripande strategier som berör personer med missbruk och beroendeproblematik på ett övergripande plan, bland annat inom social hållbarhet och ANDTS. Det framgår att strategin ska synliggöras i berörda nämnders verksamhetsplaner och utmynna i handlingsplaner utifrån relevanta målområden. Vi noterar att detta inte sker.
Vilka riktlinjer och metoder används för att identifiera behov och erbjuda stöd inom missbruksvården?	Socialnämnden har antagit riktlinjer för Vuxenenhetens arbete med vuxna med beroendeproblematik, kriminell livsstil eller erfarenhet av prostitution och /eller människohandel. Riktlinjerna utgår från Socialstyrelsens nationella riktlinjer och tydliggör målgrupper, arbetssätt och insatser som erbjuds, samt ger stöd för handläggning. Behov identifieras genom ansökan eller orosanmälan, varefter utredningen sker med ASI. Vuxenenheten bedriver även uppsökande arbete. Samverkan med andra aktörer utgör en central metod. SIP tillämpas vid komplex beroendeproblematik och barnrättsperspektivet beaktas i utredningsarbetet.
Vilka typer av stöd och behandling sker i egen regi respektive genom externa utförare?	I egen regi sker icke-biståndsbedömda beslut, öppenvårdsbehandling och genomgångslägenhet. Av externa utförare sker stödboende, omvårdnadsboende, Bostad Först, HVB-hem, familjehem, avhopparverksamhet och tvångsvård enligt LVM.
Vilka faktorer bidrar till de stora årliga variationerna i kostnader för missbruksvården?	Kostnadsvariationerna kan bero på flera samverkande faktorer. Bland annat ökad ärendevoly, ökad placeringsvoly, ökade placeringskostnader samt en ökning av ärenden med samsjuklighet, där psykiska diagnoser medför ökad komplexitet. Även organisatoriska faktorer såsom otydlig styrning och avveckling av det kommunala stödboendet Optimus uppges ha påverkat kostnadsbilden.

Sker det uppföljning och utvärdering av missbruksvården, för enskilda individer och på en övergripande nivå?	Ja, på individnivå sker uppföljning genom regelbundna uppföljningsmöten och utvärdering av insatser. På övergripande nivå följer socialnämnden olika nyckeltal kring volym- och kostnadsutveckling samt antal utredningar, öppenvårdsinsatser och placeringar enligt SoL och LVM.
Finns det behov som ansvariga tjänstemän upplever är svåra att tillgodose genom befintlig verksamhet?	Av dokumentation och intervjuer framgår olika typer av behov som upplevs som svåra att tillgodose. Bland annat lyfts samsjuklighetsproblematik, där psykiska diagnoser medför en ökad komplexitet kopplat till bedömning och insatsplanering, men även samverkan med både interna och externa parter. Det framkommer även att det saknas en fungerande boendekedja och tydliga utslussningsinsatser efter avslutad behandling, vilket bedöms öka risken för återfall. Vidare lyfts att krav från bostadsbolag såsom skuldfrihet, försvårar möjligheten till självständigt boende. Enligt intervjuade saknas även en funktion för praktisk samordning av insatser. Case management lyfts som ett exempel på insats för att säkerställa ett mer sammanhållet stöd.

Stockholm den 4 november 2025

Josefine Algotsson
Certifierad kommunal yrkesrevisor

Li Walter de Perlét
Verksamhetsrevisor

Madeleine Gustafsson
Certifierad kommunal yrkesrevisor

Bilaga 1: Källförteckning

Intervjuade funktioner

- ▶ Enhetschef
- ▶ Biträdande enhetschef
- ▶ Socialsekreterare
- ▶ Behandlare

Dokumentation

- ▶ Flerårsplan 2025-2027
- ▶ Verksamhetsplan 2025 - socialnämnden
- ▶ Strategi för ett tryggt och socialt hållbart Väsby
- ▶ Kommunövergripande strategi för ANDTS (alkohol, narkotika, doping, tobak, spel om pengar)
- ▶ Slutrapport gällande uppdraget att genomföra en genomlysning av individ- och familjeomsorgens verksamheter 2022
- ▶ Delrapport 1, Genomlysning av individ- och familjeomsorgen 2025
- ▶ Delrapport 2, Genomlysning av individ- och familjeomsorgen 2025
- ▶ Riktlinjer för Vuxenenhetens handläggning, stöd och insatser till vuxna med beroendeproblematik, kriminell livsstil eller erfarenhet av prostitution och/eller människohandel
- ▶ Verksamhetsstatistik 2024
- ▶ Socialnämndens månadsrapport maj 2025
- ▶ Socialnämndens månadsrapport maj 2025 bilaga med kostandsnyckeltal
- ▶ Verksamhetsberättelse 2020 - 2024 socialnämnden
- ▶ Socialnämndens kvalitetsberättelse, 2023-2024
- ▶ Kommunfullmäktiges årsrapport 2020 - 2024
- ▶ Tertialrapport 2, 2025 - socialnämnden